

Beredningsutskottets utlåtanden och memorial.

N:r 56. (Bih. 68 för 1892, 4 och 32.)

Utlåtande öfver förslag om inskränkning i arbetstiden för arbetare i stadens tjänst.

Vid sammanträdet den 1 oktober 1892 väckte herr Andrée ett i bihang n:r 68 för år 1892 tryckt förslag, som går ut därpå, att stadsfullmäktige skulle efter verkställd utredning taga i öfvervägande, huruvida det kunde låta sig göra, att den dagliga arbetstiden för arbetare i stadens tjänst inskränkes till 10 timmar och i de fall, då arbetet skall utföras under natten eller är af helsofarlig beskaffenhet, till högst 8 timmar; att afdrag å dessa arbetstider ske på de dagar, som föregå helg- och söndagar; samt att dessa inskränkningar i arbetstiden ske utan minskning af den ersättning, som arbetarne skolat erhålla för den oafkortade arbetstiden. Den af motionären åsyftade utredning har, såsom af bihangen n:r 4 och 32 till utskottets utlåtanden för innevarande år inhemtas, för alla olika slag af stadens arbetare verkställts af vederbörande förvaltande myndigheter, sedan ärendet hänskjutits af beredningsutskottet till drätselnämndens afdelningar, helso-, fattigvårds- och kyrkogårdsnämnderna samt gasverksstyrelsen och sedermera af de flesta bland dessa myndigheter till underlydande styrelser eller tjänstemän.

Sedan ärendet blifvit sålunda utredt och dithörande handlingar befordrats till trycket, har utskottet från herr Andrée mottagit en skrifvelse, dagtecknad den 6 innevarande april, af denna lydelse:

»Enär jag af helsovårdsnämndens utlåtande angående min motion om begränsningen af arbetstiden för stadens arbetare finner, att helsovårdsnämnden ej ansett sig ega skäl att från sanitär synpunkt tillstyrka motionen, anhåller jag att härmed få till beredningsutskottet lemna följande meddelande, hvilket synes mig vara af beskaffenhet att belysa denna del af frågan.

Gasverkets öfveringenjör har lemnat följande upplysningar beträffande gas-

verksarbetarnes helsotillstånd, sådant detta framgår ur gasverkets sjukkasas räkenskaper.

Medeltal för 13 år (1880—92).

	pr år.
Medlemmarnes medelantal	215,0.
Anmälde sjuke	66,0.
Antal sjukdagar för hvarje sjuk	24,5.

Till jämförelse härmed må beträffande sjukligheten i genomsnitt anföras de uppgifter, som återfinnas i arbetareförsäkringskommitténs betänkande afd. III. p. 66.

<i>Städerna</i>	Sjuke pr 100 delegare (män).	Sjukdagar på hvarje sjuk (män).	Sjukdagar på hvar delegare (män).
Kassor för personer i allmän tjänst	27,9.	20,6.	5,7.
Fabrikkassor	32,2.	20,3.	6,5.
Yrkeskassor	14,2.	30,8.	4,4.
Kassor inom slutna kretsar	20,6.	27,4.	5,7.
Allmänna kassor	19,1.	25,2.	4,8.
Samtliga grupper	21,8.	24,2.	5,3.
Motsvarande siffror för gasverket befinnas vara ...	30,7.	24,5.	7,5.

Gasverkets sjukkassa är närmast att jämföra med en fabrikkassa, och torde häraf framgå, att gasverkets arbetare äro sämre ställda än fabriksarbetare i allmänhet; ty, om också antalet sjuke med en obetydlighet understiger medeltalet för fabriksarbetarne, så är dock antalet sjukdagar betydligt större. Huru otillfredsställande helsotillståndet ibland dem verkligen är, synes dock ännu bättre, om man jämför siffrorna för gasverksarbetarne med medeltalssiffrorna för samtliga kassor, ty man finner då, att sjukdomsfallen bland gasverksarbetarne (30,7) är nära 50 proc. flere än medeltalet (21,8), vid nära samma antal sjukdagar (24,5 och 24,2).

Det riktigaste måttet på sjukligheten torde emellertid erhållas, om man tager hänsyn till *både* antalet sjuke och antalet sjukdagar, d. v. s. beräknar antalet sjukdagar pr år för 100 delegare. Göres denna beräkning finner man:

	Hela antalet sjukdagar pr år för 100 delegare.	
Personer i allmän tjänst	27,9 × 20,6	574
Fabriksarbetare.....	32,2 × 20,3	654
Delegare i yrkeskassor ...	14,2 × 30,8	437
Delegare i slutna kretsars kassor ...	20,6 × 27,4	564
Delegare i allmänna kassor.....	19,1 × 25,2	481
	<hr/>	
	Medeltal	21,8 × 24,2 528
<i>Gasverksarbetare</i>	30,7 × 24,5	752.

Häraf torde med full tydlighet framgå, att helsotillståndet bland gasverkets arbetare, långt ifrån att vara tillfredsställande, är sådant, att det ej torde kunna förnekas vara en oeftergiffig pligt för staden att lätta den arbetsbörda, som för närvarande så tungt hvilar på dem, och jag vågar ännu hysa den öfvertygelsen, att beredningsutskottet och stadsfullmäktige nu skola visa sig fullkomligt behjärta den vädjan, som jag tagit mig friheten göra genom framläggandet af min motion.

Jag anhåller tillika, att denna skrifvelse måtte intagas bland de tryckta meddelanden, som tillställas herrar stadsfullmäktige samtidigt med kallelse till sammanträde.»

Denna herr Andrées skrifvelse hänsköts af utskottet till yttrande af gasverksstyrelsen, som med anledning däraf den 16 i samma månad anförde följande:

»Sedan I genom remisspåskrift å en af herr S. A. Andrée till beredningsutskottet ingifven skrift af den 6 innevarande månad, rörande bland annat helsotillståndet bland gasverkets arbetare, anmodat gasverksstyrelsen att däröfver afgifva yttrande, så har styrelsen infordrat sin öfveringenjör's yttrande och utredning i frågan; och får styrelsen under hänvisning till samma utrednings innehåll, härhos till Eder öfverlemna densamma jämte återställande af remisshandlingen.

Af öfveringenjör's ifrågavarande utredning torden I finna, att helsotillståndet bland gasverkets arbetare icke, såsom herr Andrée påstått, kan rubriceras såsom öfver måttan dåligt, utan att detsamma tvärt om är att betrakta såsom särdeles godt.

Vid det nya gasverk, som är under anläggning vid Värtan, torde förhållandet blifva ännu bättre, då dels läget därstädes i och för sig är friskt och luftigt och dels vid inredandet af själfva arbetslokalerna arbetarnes välbefinnande

så mycket som möjligt tagits i betraktande samt därjämte stora och sunda lokaler anordnas till uppehållsorter för arbetarne under rasttiderna.»

Öfveringenjörens åberopade, den 15 april dagtecknade utlåtande har detta innehåll:

»Sedan styrelsen för yttrandes afgifvande till mig remitterat en af herr S. A. Andrée till beredningsutskottet ingifven skrifvelse af den 6 dennes angående helsotillståndet bland gasverkets arbetare, får jag härmed anföra följande.

De siffror, som herr Andrée i nämnda skrifvelse anför såsom erhållna från mig, äro fullkomligt riktiga; men den användning, som herr Andrée gjort af dem, är däremot oriktig och till följd däraf resultatet af hans jämförelse alldeles vilseledande.

För en jämförelse med den i arbetareförsäkringskommitténs betänkande befintliga statistiken rörande sjuk- och begravningskassor äro nämligen dessa siffror icke omedelbart användbara, dels emedan nämnda statistik endast omfattar ett år och ej medeltalet af 13 år, såsom de af mig för gasverket uppgifna siffrorna, dels emedan medlemmarnes antal är upptaget i statistiken sådant det var vid årets slut, och ej medeltalet under året såsom gasverkets, och slutligen därför, att sjukhjälpstiden vid de olika kassorna varierar högst betydligt. Gasverksarbetarnes sjukkassa gifver nämligen sjukhjälp för ända till 200 dagar pr år. Af de i nämnda statistik upptagna 844 kassorna, för hvilka sjukhjälpstiden är bekant, gifva endast 8 procent sjukhjälp för lika lång eller längre tid än gasverkets kassa, då däremot 63,7 procent gifva sjukhjälp för endast *hälften* så lång tid.

Att under sådana förhållanden antalet sjukdagar pr år pr 100 kassadelegare skall kunna blifva betydligt större vid gasverket än bland delegarne i en mängd andra kassor med kortare sjukhjälpstid, utan att därför sjukligheten är större, är helt naturligt.

Ehuruväl herr Andrée själf och med rätta anför, att gasverkets sjukkassa är närmast att jämföra med en fabrikskassa, så jämföres dock i skrifvelsen antalet sjukdagar pr 100 delegare i gasverkets kassa med medeltalssiffran för samtliga i statistiken upptagna kassor, nämligen kassor för personer i allmän tjänst, fabrikskassor, yrkeskassor, kassor inom slutna kretsar och allmänna kassor, samt alltjämt med begagnande af, såsom ofvan är visadt, ojämförbara siffror. Att resultatet af en sådan jämförelse skall blifva för gasverket ogynnsamt, torde icke vara förvånande.

Att uppställa en *fullt* riktig jämförelse mellan helsotillståndet bland gasverkets arbetare och andra fabriksarbetare är icke möjligt, emedan statistiskt materiel därtill icke finnes för handen; men en tämligen säker jämförelse mellan

gasverket och de i Stockholm befintliga större mekaniska verkstäderna och snickerifabrikerna, hvilkas sjukkassor i allmänhet gifva ungefär lika lång sjukhjälp som gasverkets, kan dock erhållas med tillhjälp af ofvannämnda statistik, som emellertid endast utvisar förhållandet under år 1884.

Följande tabell visar sjukligheten under år 1884.

	Antal sjuke pr 100 delegare (män).	Sjukdagar pr år och delegare (män).
Vid gasverkets arbetares sjukkassa	28,4	6,9
» Wiklunds »	23,8	8,3
» Atlas »	34,6	6,3
» Bergsunds »	46,8	9,3
» Bolinders »	26,5	6,8
» Ludvigsbergs »	34,9	7,0
» Mobergs »	43,6	10,9
» Stora varfvets »	29,3	9,7
» Palmcrantz & C:os »	29,5	5,0
» Ekmans snickerifabriks »	35,7	8,2
» Wengströms »	31,2	7,2
Medeltal för dessa främmande kassor	33,6	7,87.

Häraf synes, att af dessa Stockholms större fabriker, som icke äro på något vis utvalda utan upptagna i den följd, som de anföras i den nämnda statistiken, endast två hafva ett mindre antal sjuke pr 100 delegare och endast tre ett mindre antal sjukdagar pr delegare, än hvad gasverket har. Medeltalet af dem utvisar 18,3 procent större antal sjuke pr 100 delegare och 14 procent större antal sjukdagar pr delegare än gasverkets. Medeltalet af hela gruppen af fabrikskassor i Stockholm visar en ännu större siffra af 34,4 sjuke pr 100 delägare mot gasverkets 28,6 och ett antal sjukdagar pr delegare af 7,66 mot gasverkets 6,9.

I den nämnda statistiken är gasverkets sjukkassa icke inrymd bland fabrikskassorna utan bland »kassor för personer i allmän tjänst». Medelantalet för denna kategori uppvisar ett antal af 22,7 sjuke pr 100 delegare och 6,1 sjukdagar pr delegare mot gasverkets 28,4, resp. 6,9; men därvid är att märka, att bland denna grupp åtta kassor upptagits sådana kassor som postbetjeningens, svenska postmannaföringens, exekutionsbetjeningens m. fl. De enda verkliga arbetarekassor,

som jämte gasverkets däribland finnas upptagna, nämligen Mariebergs patronfabriks och Stockholms stads stenhuggeriarbetares, visa 42,3 och 35,5 sjuke pr 100 delegare mot gasverkets 28,4 samt 5,4, resp. 9,3 sjukdagar pr delegare mot gasverkets 6,9. Äfven i jämförelse härmed visar således gasverkets sjukkassa ett särdeles godt resultat. Såsom redan är nämnt, omfattar den anförda statistiken endast året 1884. Att sjukligheten bland gasverkets arbetare är mycket olika år från år och beroende på det allmänna helsotillståndet i Stockholm, synes t. ex. däraf, att år 1881 var antalet sjuke pr 100 delegare endast 19,8 och antalet sjukdagar pr delegare endast 4,7, då däremot år 1892 till följd af influensans verkningar motsvarande siffror utgjorde 33,8 och 10,2. De sistnämnda siffrorna torde nog, om de jämföras med motsvarande siffror vid andra kassor, finnas vara ganska höga, men detta beror i så fall mycket därpå, att från gasverkets sjukkassa betalats sjukhjälp för hvarje influensafall, hvilket däremot icke lär hafva varit förhållandet vid åtskilliga andra kassor här i staden.

Medeltalet sjuke delegare och antal sjukdagar, räknadt såsom i den nämnda statistiken pr antal delegare vid årets slut, uppgår emellertid under de 13 sista åren till ungefär samma siffror som under år 1884.

Såsom ett ytterligare bevis på, att sjukligheten bland gasverksarbetare icke är stor utan tvärtom liten i jämförelse med medeltalet inom öfriga industrier, må ur arbetareförsäkringskommitténs berättelse framhållas en tabell, som visar sjukligheten bland manlige delegare i kassor för fabriks- och handtverksarbetare år 1884. I denna tabell upptagas sjukkassor vid alla möjliga industrier med tillsammans 41,450 delegare. Medeltalet af alla utvisar 30,3 sjuke pr 100 delegare, men medeltalet af gasverksarbetare endast 25,8. Medeltalet sjukdagar pr delegare uppgår till 6,3, men vid gasverken endast till 5,8.

Då uti samma tabell dödsfallens antal pr 100 delegare för år 1884, uppgifves i medeltal för alla kassorna till 1,2 men för gasverken till 2,1, så tillåter jag mig till undvikande af nya framställningar på grund af detta förhållande påpeka, att medeldödsprocenten vid Stockholms gasverks sjukkassa under de 13 år, den existerat, utgjort endast 1,1.»

Den genomgående och noggranna utredning, som kommit detta ärende till del, har otvetydigt gifvit vid handen, att de arbeten, som utföras för stadens

räkning, äro ej mindre till art och beskaffenhet än med hänsyn till de ställen, där de förrättas, de tider på året, då arbetstillfälle kan beredas, de delar af arbetsdagen, när det egentliga arbetet pågår, med mera, som måste komma i betraktande vid bedömande af frågan om den lämpligaste längden på ett dagsarbete, synnerligen växlande. De från hvarandra vidt skilda förhållanden, under hvilka t. ex. de vid stadens byggnadsarbeten af olika slag, vid planterings- och trädgårdsarbeten, vid renhållningsverket, vid sjukvårds- och fattigvårdsinrättningar och vid gastillverkningen anställda arbetare förrätta sina sysslor, måste enligt utskottets uppfattning utesluta hvarje tanke på att gifva för alla dessa arbetare gällande »enhetliga bestämmelser om arbetstidens längd». För ut- och grofarbetare, som under sitt arbete vistas i fria luften och i många fall icke kunna påräkna sysselsättning annat än vissa årstider, kan icke samma arbetstid lämpa sig som för dem, hvilka måste förrätta ett strängt arbete inom fabriks- och därmed jämförliga lokaler, hvilket senare slag af arbete ock på grund af sin beskaffenhet varit det närmaste föremålet för vår tids sträfvanden att minska arbetsdagens längd. Af stadens många arbetare är det åter hufvudsakligen endast gasverksarbetarne, hvilka kunna hänföras till fabriksarbetare, och inom denna förvaltningsgren har, såsom gasverksstyrelsens utredning gifver vid handen, den af motionären förordade anordning mera än två år förr, än han väckte sitt förslag, vidtagits, så långt sådant utan alltför stor olägenhet låtit sig göra. Att helsotillståndet bland gasverksarbetarne, jämförd med förhållandet i detta afseende bland andra fabriksarbetare, icke lemna rum för några befogade anmärkningar, finner utskottet ock vara genom den senaste utredningen ådagalagdt.

Af det ofvan anförda framgår, att, oafsedt huruvida det i kommunalförordningen förekommande förbudet för stadsfullmäktige att befatta sig med verkställighetsåtgärder må anses lägga hinder i vägen för stadsfullmäktige att, såsom herr Andrée ifrågasatt, gifva allmänna regler för den dagliga arbetstidens längd vid stadens arbeten, något beslut i sådant syfte icke kan af utskottet tillstyrkas.

Detta afstyrkande får dock icke fattas så, som om utskottet skulle underkänna den sociala och humanitära betydelsen af sträfvandena efter en förkortad arbetstid eller anse kommunen böra ställa sig likgiltig till denna fråga. Af de förvaltande myndigheternas förenämnda redogörelser framgår, att de ingalunda förbisett, att kommunens och dess arbetares gemensamma intresse påkallar, att arbetstiden hålles inom skäligen gränser. Stadsfullmäktige hafva genom anslag till flere undervisningsanstalter i allmänbildningens tjänst sökt, i hvad på dem berott, ställa så, att de kroppsarbetande klasserna få tillfälle att på ett för dem gagne-

ligt sätt använda sina fria stunder. De särskilda åtgärder, som efter hvad sagda redogörelser gifva vid handen, vidtagits för att förbättra stadens egna arbetares sociala ställning, vittna ock därom, att de, som författningsenligt representera staden såsom arbetsgifvare, haft öppen blick för denna sida af saken, och utskottet är förvissadt, att de icke heller framdeles skola underlåta att vid aftalen med stadens arbetare tillse, att dessas bästa lika väl som stadens intresse vederbörligen bevakas.

Med stöd af det nu sagda hemställes:

att herr Andrées förevarande förslag icke må föranleda vidare åtgärd från stadsfullmäktige.

Stockholm den 20 april 1893.

Reservation af grefve *Hamilton*, som ansett utskottet hafva bort hemställa, att stadsfullmäktige, med förklarande att herr Andrées motion icke kan oförändrad bifallas, ville anmoda vederbörande nämnder och styrelser att

dels taga i öfvervägande, huruvida den dagliga arbetstiden för i stadens tjänst anställda kroppsarbetare, där den öfverstiger tio timmar och annat hinder för dess inskränkning ej möter än befarad ökning i aflöningskostnaden, må kunna efter hand minskas utan motsvarande minskning af dag aflöningen;

dels ock tillse, att vid kroppsarbete, som skall för stadens räkning utföras nattetid eller eljest är att anse såsom menligt för helsan, den regelbundna dagliga arbetstiden, så vidt möjligt, icke utsträcker utöfver åtta timmar.